

Wù Mamaara ti (Miyengaa Jomɔ pu) Taanni

(K'a damine Bamanankan na ka se Miɓankakan ma)

Wù Mamaara ti (Miyεngaa Jomɔ pu) Taanni

(K'a damine Bamanankan na ka se Mijankakan ma)

Syllabaire de Transition: Bambara - Mamara

SIL Mali

avec

Association pour la promotion de la langue MAMARA

Dessin de la couverture: Mbanji Bawe Ernest
Dessins à l'intérieur: DNAFLA

SIL Mali

avec

Association pour la promotion de la langue MAMARA
B.P. 19 KOUTIALA, Rép. du MALI

© TOUS DROITS RESERVÉS

Sixième Édition en ligne

Janvier 2016

ገጽብላ

Gafe in ገጽsinnen don ገጽn ma?

Gafe in ገጽsinnen don ጠግግaw ma, ጠግግo minnu be Mijankakan men ani k'a fግ, ani u be se fana ka bamanankan fግ ani k'a seben.

Olu bee bena se ka Mijankakan kalancogo n'a sebencogo dege u yere ye gafe in barika la. Nka a ka fisa u ka Mijankakan kalan dግ ke, kerengerennnya la siginiden minnu te Bamanankan siginidenw na, olu fግcogo n'u sebencogo.

Hali ni o kalan keli be aw kግግ, aw ka kan ka gafe in kalanni damine aw yere ye. Aw be na kalan keli sababujuman sግግ.

Gafe in kግግkግw labenna cogo di?

A fra cogo min na, gafe in be ገጽsin Mijankaden ma min be bamanankan siginidenw dግn kግግlen. Danfara min be Mijankakan ni Bamanankan ce, an da na se olu fana ma gafe in kግግ.

O tuma siginidenkuraw fana be na seben gafe in kግግ kalansen kunda. Kalansen kelen o kelen be taa fo jግyግግ saba la: kalan jiracogo, kalan misaliw, ani degelikalanw.

Kalan jiracogo kግግ, fen minnu ye kura ye, olu be seben. Kerengerennnya la u ni jaw be ke ግግግግ fe. O kግ, ka misaliw tugu o la ka sግግ ka kalan laban ni degelikalan ye. O degelikalan ye kumasenw ye minnu kasurun, wa kalansen ka fenkuraw be sግግ minnu kግግ.

Gafe in laban na, an ye degelikalanw ግe fግ Mijankakan na. Aw be se k'u file k'a dግn ni aw y'u faamu kosebe wala ni dape dግw tilala aw la.

Kumakanw sebenni jeci Mijankakan na

An y'a laje ka kanw bilali bo a ma Mijankakan na. Nka, dajɛ dɔw be yen, u sebencogo ye kelen ye, u korɔ dun te kelen ye. Kanw de be olu korɔ jeya an ye. U dɔw foli kaca, dɔw fana foli maca ten. O la, an ye kan kelen kelen dama ta ka o dajɛw be kelen kelen seben, walasa u korɔw ka jeya, hali k'a sorɔ Mijankakan kumakanw be yeɓema ka keɓe ni a fɔcogo ye.

O korɔ ye ko dajɛ o dajɛ, kan kelenpe de be bila a sanfe o min te yeɓema (a be se ka ke kan yeɓelen ye, wala kan dakeɓelen, wala kan jigilen.) O kan de be ta ka dajɛ in korɔ jeya an ye.

Misali: Dajɛ dɔw be nin kumasan ninw la minnu beɓe ye kelen ye, nka kan min bilala o beɓe kelen kelen kan o de b'u korɔ jeya.

W'a foro.	W'a foro.	A boɓa.
W'a foro.	W'à foro.	An boɓa.
Tinne l'a fuu.	Tinne l'a fuu.	Jiri de folola.
Lɔɔ k'a fuu.	Lɔɔ k'a fúu.	Ji be woyo.
Lɔɔ k'a fuu.	Lɔɔ k'a fùu.	Ji de be mankan bo.
Suro w'a shɔɔ.	Suro w'a shɔɔ.	A ye to de tobi.
Puga ki w'a shɔɔ.	Puga ki w'a shɔɔ.	A ye so de sɔɔ.

Kɔɔsili: Kanw ka ye nin dajɛw kan, o de be u korɔ jeya an ye. O la n'an be kalan ke, a ma wajibi an kan ka nin dajɛw kalan ni nin kan sebennen ninw ye. Nka u ni kan minnu ka kan, ka keɓe ni yɔɔ kalan ta ye, an ka kan ka u fɔ ni o kanw ye.

Kalanfaw nin ye Kalansen naninan (4) dafalan ye

1. Tɔɔw naɔnabilaw: (Tɔɔ naɔnabila be wele mijankakan na ko: meɓe yafɔɔ.) Tɔɔ naɔnabila ye dajɛ ye, dajɛ min be bila tɔɔ na. O be ke sababu ye ka kuma surunya i kumatɔ, wala k'i deme walasa i kana segi o tɔɔ kan siɓe caman i ka kuma kɔɔ.

Misali: W'a kari puga. Isa jɔɔɔ k'a wu ya, a wu sinne.

Tɔɔɔ nɔnabila dɔw file: U bilala tɔɔɔ minnu nɔ na: Bamanankan na

N'a kari puga.	Ne Musa	Ne taara so.
Mii m'a se we?	Mu Solomani	I be taa min?
W'a pa tanaa.	Isa	A nana kunu.
K'a sinne.	Kafaɔa	A dara.
L'a kuri.	Ponɔ	A segira.
T'a wo.	Xaara	A bɔnna.
W'à se sige ni.	Wèe, wère: Ne ni Solo	An ka taa kungo la.
Y'a ma yi ba li.	Yee, Yere: Mu ni Isa	A ye na ka dumuni ke.
P'a she wu yiri.	Pee, pere: Isa ni Solo	U taar'a wele.
Y'a sinne.	Niiye	U dara.
K'a kuri	Ponɔɔ	U segila.

2. **Tɔɔɔw ka buranw** (Tɔɔɔ ka buran be wele miɔnankakan na ko: mege yafɔɔ.) Tɔɔɔ ka buran ye daɔe ye min be tɔɔɔ jeya an ye.

Misali: sika wu sinne pu suro ti shiga ki
sika we sinne pe suro te shiga ke

Miɔnankakan na tɔɔɔ ka buran de ye tɔɔɔ nɔnabila fana ye. Daɔe kelen de be nin jɔyɔɔɔ fila fa. O kecogo file nin ye: Ni tɔɔɔ yere be yen, a be ke tɔɔɔ ka buran ye.

Misali: Nù wu kori. Ponɔ li kori.

Ni tɔɔɔ te yen, a be ke tɔɔɔ nɔnabila ye.

Misali: Wu kori. Li kori.

Dennaw kecogo tɔɔɔw ka buranw ka hukumu kɔɔɔ.

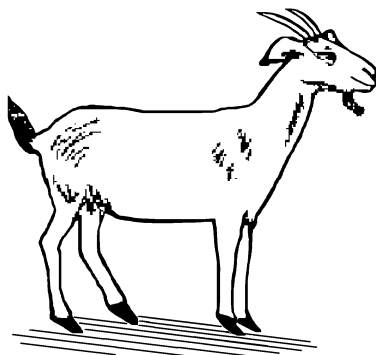
Nù	w'a xu.	Misi sala.
Kafaɔa	k'a to.	Fali binna.
Ponɔ	l'a yiri	Wulu wulila.
Xaara	t'a wo.	Sogo bɔnna.
Nuujereɛ	k'a ja.	Kamifaan cila.
Suumɔ	p'a wo.	Kɔɔɔ bɔnna.

Kɔɔɔsili: N'an ye tɔɔɔ ka buran fɔ ni kan were ye, a te tɔɔɔ jeya tugu, nka a be dibi dɔɔni don a la. O la, a ye bamanankan kalan ka jeya, ka kumasenw yeɛma ka keɛe ni o ye.

Kalansen fɔɔ (1)

ɲɔ

sika

Bamanankan siginiden bɛɛ bɛ sɔɔ Mijankakan siginidenw la.

U file ni ye:

a, b, d, j, e, ɛ, f, g, h, i, k, l, m, n, ɲ, ɲ,

o, ɔ, p, r, s, t, c, u, w, y, z.

Aw bɛna se degelikalan min ma, Bamanankan ni Mijankakan jɛlen don siginiden minnu na, o kalan bɛna sɛben n'ɔ siginidenw ye. U kalancogo fana bɛ kɛ kɛlen ye Bamanankan ni Mijankakan na. Hali k'a sɔɔ o kumasɛnw sɛbɛna Mijankakan na, aw man kan ka gɛɛya sɔɔ u faa-muyali la. N'aw b'ɔ kumasɛnw kalan tuma min na ni kanba ye, a y'aw hakili to kanɲɛw kɛlenkɛlen kanhake la.

N'aw b'a fɛ k'aw yɛɛ kiime, aw bɛ se ka gafe in laban file, degelikalan misali bɛɛ bayɛɛmalɛn bɛ sɔɔ yɛn Mijankakan na. Ntalenw ni maana ninw sɛbɛnɛn don Mijankakan na kalansɛnw jukɔɔ, k'u bayɛɛma Bamanankan na gafe in laban na.

Degelikalan:

I be ninw seben Mipankakan na, kalan beε la. (1A)

- 1. ba 1. _____
- 2. donso 2. _____
- 3. kuw 3. _____
- 4. bɔɔɔ 4. _____
- 5. muso 5. _____

Siginiden minnu sebencogo kurayara.

	Mipankakan	Bamanankan
è ⇒ ε	mèèrè ⇒ mεεrε	jurukisew
ò ⇒ ɔ	tòòrò ⇒ tɔɔrɔ	nege
ny ⇒ ɲ	nyò ⇒ ɲɔ	da
] ⇒ sh]alaa ⇒ shalaa	le
kw ⇒ x	kwɔɔrɔ ⇒ xɔɔrɔ	kɔɔri
gw ⇒ xh	gwuyo ⇒ xhuyo	ɲɔniw

Degelikalan: I be ninw seben Mipankakan na. (1B)

- 6. jurukisew 6. _____
- 7. da 7. _____
- 8. Dawuda ye ce ye. 8. _____
- 9. Eli be dumuni ke. 9. _____
- 10. Sira ce ka jugu. 10. _____

Ntalen: Kasɔɔɔ ya ja wε, lige da tajege ta wε.

Ntalen: _____

Kalansen filanan (2)

Mijankakan dape ko

Mijankakan dape minnu ye kelen ye n'an be se ka fili u kɔrɔw la, u dɔw fɔli kaca kosebe. Minnu fɔli kaca kosebe, an ye olu dɔw seben yan, ka kan fana bila u kan.

An ka kan k'u dɔn walasa an ka se ka jeya u kɔrɔw la sebenw kɔnɔ. An y'u seben, ka kanw fana bila u kan, k'u kɔrɔw seben Bamanankan na. An mana nin dape in dɔ sebbenen ye yɔrɔ o yɔrɔ ni nin kan kelen in ye, o b'a jira ko kɔrɔ min b'a la yan, k'o kɔrɔ kelen de b'a la o yɔrɔ fana la. Aw be se ka seben in je 42 file, dape ninw caman be yen ni kan ye.

<u>M.K.</u>	<u>Bamanankan</u>	<u>M.K.</u>	<u>Bamanankan</u>
da	sɔrɔ, nà, dan, da bana	jii	ɲeden (kelen)
dà	da	ɲii	ɲedenw (caman)
ja	dence, ci	shɔhɔ	tobi
já	se	shɔhɔ	sɔɔɔ
jɔ	kunnu	cee	muso (kelen), da, dabɔ
jɔ	jɔ	cèe	musow (caman)
kɔri	gen	wu, w'a, wee	nin, a, ale
kɔri	kɔrɔ	wù, w'à, wèe	an, anw
na	tasuma, k'a, kan	yaa	bena
ná	ce (kelen)	yàa	dilan, da
nà	bunteni	yiri	weele
nu	ba	yíri	fe
nù	misi	yìri	wuli

Degelikalan: A ye nin dape ninw kɔrɔ jeya ni kan ye. (2)

1. Masa ya ja ciire cee we. 1. _____
2. We na we ya da Solo na we. 2. _____
3. Wu nu wu yugi. 3. _____
4. Na w'a Isa nɔ. 4. _____

5. Puga k'a ja, a wu ki yaa. 5. _____
6. Musa ya puga ki shoho. 6. _____
7. Wu to wu yiri w'a kari. 7. _____
8. Ne ye kori ce we. 8. _____
9. Sikaa pu kori yeege. 9. _____
10. Yiri, m'a yere. 10. _____

Maana (2): Sika, ni Pono, ni Kafana Ceperene

Caŋa ka, Sika, ni Pono, ni Kafana, yee y'a she caan na. Pu paduun ya pa no ge, a p'i jo: «Wu mobile lo wu kuri.» A mobile fo wu jo: «Yi beeri pu mobile je pereme pu kan folo. A Sika di jo: «Wu lo, wemu ba she no wu tatigine ni, wee na wu wo wu kan.» A mobile fo wu jo: «Ayiwa! Yi je.»

Tuun wemu ni p'a koo li lo na laatoŋgo paa ge, a Kafana di jo na kee da digi. A mobile fo wu yere na jo: «Pa ni na wari wu ni.» A Kafana di ki wo wu beeri kan. A pli koo li lo, na laraga ka paa, na no Sika wo tatigine ki ni. A mobile fo wu yere na jo: «Ma be wu pa ni ma wo wari wu ni. A Sika di shuuri foro, na baa ni mobile fo wu wari wu ni. A mobile fo wu jo: «Ba dii ye di je me we?» A Pono di wu jo sho na: «Ne wo yaaga wa yee ni we, she na tirege na kulo ni.» A mobile fo wu gari ni li ni. Ba w'a she no Pono wo kulo li ni we, a wu Pono li puro na jo: «Mu kunni, tashogo wa mu na we.» A Pono di jo: «Ne jo ne da mu wari wu kan-e ge? Xhun! wu we! Yiri, na jujo ni, m'a na wari wusama tereŋe.» A mobile fo wu jo: «Na sige di wu kan ma mu.» Ba Pono ya foro yere we, a mobile fo wu mobile li yirege toro, na baa.

Na co wee tuun wu na, ba Sika ya mobile mii logo we, w'a baa. Wu ma giin na pu na ba foo li yege wee na. Pono bu mobile ja l'a yiri li feni na yu: «Na wari wusama kan! Na wari wusama kan!» Kafana bu mobile ja k'a yere koo li niŋe ni, na da li na mobile fo wu wari je kee na we.

Ntalen: Nabelege nidaan kaa l'a wu fe.

Ntalen: _____

Kalansen sabanan (3)

sh

shoo

zh

Zhege

O kalan be nin siginiden fila kan: **sh** ani **zh**.

Siginidenw	Mijnankakan	Bamanankan
sh	shiire	siw
	shoo	daga
zh	Zhege	Ziye
	zhiga	nsira

Degelikalan: I be nin kuma seben Mijankakan na. (3)

1. Ba siw. 1. _____

2. Muso fila. 2. _____

3. A ye daga san. 3. _____

4. A ye le minε. 4. _____

5. A sira duguma. 5. _____

6. A ye misi woro ta. 6. _____

7. A ye Ziye bange. 7. _____

8. Jifiyen cila. 8. _____

9. A ye kɔnɔnin dɔ minε. 9. _____

10. Miiriyaw de b'a la. 10. _____

11. Jakumanin tununna. 11. _____

12. Nsira binna. 12. _____

Maana (3): Zhepure ni wu Shɔngɔ

Zhepure shɔngɔ k'a sii pεle, na ɲɔ, bani ki yalere ti ɲε ki na. Shɔnpeɲiga ki ɲε kii. W'a pa ni ki ni tapaa na pa zhe wu to Zhegelege na. Zhepure ya se kulo la shishiin ni ni wu ni wu shɔ Ziire ɲε shiizhan wε. Wu ya sɔɔ wu shishanra be ɲa wu shɔngɔ ki ceesegege na wε. Tuun beeri ni ba m'a wu ɲa wε, m'a wu ta w'a kashaga suri, sicogo di fagi ki ɲɔ na. Napiige ya dan wu ni, ki d'a ɲɔ be wu na. A sipyiire ti wu mege ɲeri na: Napiige kafɔ zhe.

Ntalen: Kazogi kazogi w'a nà sɔnrɔ tɔɔngi.

Ntalen: _____

Kalansen naaninan (4)

Dennaw Kεcogo

Mijankakan na an mago be jɔ dennaw la cogo wεrε la min ni Bamanankan ta tε kelen ye. Sisan an mago be jɔ dennaw la tɔgɔ nɔnabilaw ka hukumu de kɔnɔ ani tɔgɔw ka buranw.

Tɔgɔ nɔnabilaw: Tɔgɔ nɔnabilaw ka hukumu kɔnɔna na, nɔnabila ni sementiyalan de be jɔgɔn sama.

Misali: Wu ya ta li wε. ⇒ W'a ta li wε.

Ni ya puga ka ta. ⇒ N'a puga ka ta.

Sugo mu ya tε gε? ⇒ Sugo m'a tε gε?

Yee ya she yi jo wu mu ya? ⇒ Y'a she yi jo wu mu ya?

Tɔgɔw ka buranw:

Misali: Sipyii pu ya pa. ⇒ Sipyii p'a pa.

Kɔlɔsili: Fɔcogo wεrε be jɔyɔrɔ sɛbentiyanan fɔlɔ la, o fɔcogo tε denna ta, ale ka jɔgɔn samacogo be seben dana.

Misali: Sika ni ya shɔ. ⇒ Sika nε shɔ.

Degelikalan: I be nin kuma seben Mijankakan na. (4)

1. Ne bɔra dugu la kunu. 1. _____
2. I nana ni to ye wa? 2. _____
3. A yelela fali kan. 3. _____
4. To bɔnna. 4. _____
5. So binna. 5. _____
6. Misiw tununa. 6. _____
7. Jiriw jenina. 7. _____
8. Tulu bɔnna. 8. _____
9. Bolonkɔni fununa. 9. _____

Maana (4):**Nanajo**

Cee wa kaa pu bi yu, wu mege di je Nanajo. Wu bi sii jo ba woro je we. A Nanajo di jo na wee wa nopperege na feni we. Na beeri bu she wu feni, w'a susono tun na li she wu wii nopperege bu da wu na. A fiige ki namaa beeri di she wu feni, a wu pu beeri she na noppereye yi wa pu na. Nanajo bi sii jo koyi, ga na je na baa. A wu gori wa, na kori wa, fo cana ka, a Fi di ba wuye jeri nazaana, na ba wu feni. A Nanajo di susono tun na li she wu cere ti wii. A susono di ba yi jo Nanajo mu na we na we ya jo, na nopperege wa wu na we.

A cee wu wu yereye keme, na binne ni na wu ni. A p'i wa na se, na se fo sige tatonjo ni. A Nanajo di ba wu poo wu yege na: «Ta we ya tere me yee kulo li na?» A na wu tiye ya she, na jo na wa pee kulo wa. A p'i wa na se, na se, na se, ba p'a she no tiye yi na we, a na wu jo: «Na sho, na sige di she yaara ni.» A cee wu diin na ba Fitabaaga ka ja ki na ma wu mu. A wu funjo di ben. A wu wa na wu to ni wu nu yiri. A Fi wu jo: «Nanajo, n'a da mu jo! Mu ya na weke ja nopperege baa we?» A Nanajo di mee su na su. A pu pun wu baa kari fo sige ki ni, na she Fi wu juro ja. A Nanajo di ba deeye ni, na she je na watii mu.

Na da lee na, pushaa ya namaa shonri nige noppereye wuu na we.

Ntalen: Sikapoo ya sadojo tiine ceni wu li lo we.

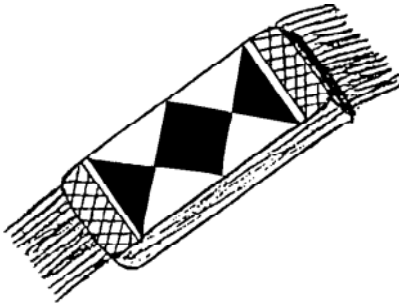
Ntalen: _____

Kalansen duurunan (5)

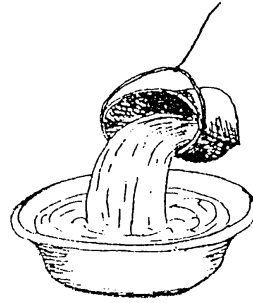
aha

ehe

cho

judahaḡa

loho

O kalan be nin daḡe saba kan: **aha**, **ehe** ani **cho**.

Daḡew	Mijankakan	Bamanankan
aha	ḡaha	ḡeda
	judahaḡa	kunkolodalan
ehe	tehene	dance
	shehe	nenili
cho	loho	ji
	kalcho	naji

Degelikalan: I be nin kuma seben Mijankakan na. (5)

1. Malo je kaḡi. 1. _____
2. A ye bolo d'a kan. 2. _____
3. Bo n'koḡo. 3. _____
4. A be saja ke n'a ye. 4. _____
5. Moḡow ka ca. 5. _____
6. A b'a nenina. 6. _____

7. A dance ka jan. 7. _____
8. A ye fila fila sigiyɔrɔma saba ta. 8. _____
9. Ji bɔnna duguma. 9. _____
10. U ye malo tobi bi. 10. _____

Maana (5): Kudun ni Kazanga

Kudun ni Kazanga ki bi naɲɛɛge leɲɛ. Tuun beeri ni pu ma jaari shiizhan. Yakoyo ni pu bi ma jaari. Yee ya li ce na Kudun nii ya doroo niɲɛ yara taan we. Wu bu lemu ja, w'a lee lo jo. Kee zɔkuunjo ke je Kudun ni. Jaha lee wa ya Kazanga na.

Caɲa ka, a Kazanga di ba jo: «Kudun, zo nigin je mu ni, lee ya jo we. Mu bu yaaga beeri ja niɲɛ na, fo mu bu kee lo jo. N'a da yi jo ma mu, ma ya lee jo yaha we, ma na gori ka tajɔɔ ni caɲa ka de!» A Kudun di jo: «Nipaa kadugo na, n'a da yaaga lo nige niɲɛ na di jo we.»

Pu para li funjo ni, a p'i ba she nohoopiire ta t'a kabeɲɛ le jo mii ni caɲa ka. A Kazanga di doroo. Ba Kudun ya pa nii taha kee kabeɲɛ ki na we, na ki lo jo. Wu ba gaaji mii li na wu kile. A wu jo: «Nanii Kazanga! Fo mu bu ba ne tege naha de!» A Kazanga di jo: «Na she mu tege naha kaa na we?» «Aa! N'a kori naha de!» «Ta l'a mu fo? Ta ne yi jo mu mu we? Ma yatenye waha de! N'a da ja ma wolo le ni we. N'a kari puga.» A Kudun di wa na keree beeri pyi, wu ya ja wuye wolo we; a wu Kile lo, na sinne wa.

Yakono k'a pa no ge, a nohoopiire t'i ba ti mii li wii, na ba Kudun ta w'a co. A p'i sii tunmo pu pele, na yu: «Wee sige k'a taan, sige k'a taan...!» A p'i Kudun co, na wu nuno ja, na wu fo, na wu shoho. Niga k'a pa mugi ge, a p'i puye pinne wu nuno ni, na wu loolo puye na.

Ba n'a ki ta we, wa n'a ki yaha.

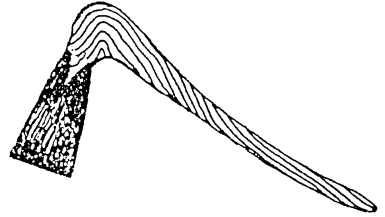
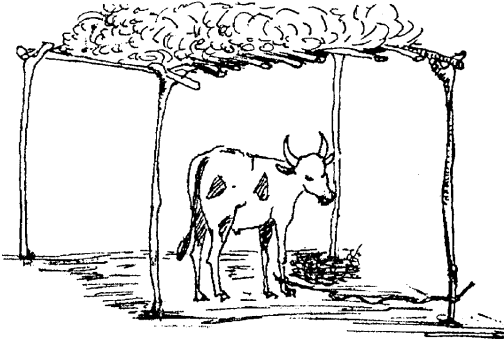
Ntalen: Yegeɲɛ fo ya benri we.

Ntalen: _____

Kalansen wɔwɔnan (6)

gb

kp

gba

kpaan

O kalan be nin siginiden fila kan: **gb** ani **kp**.

Siginidenw	Mɔnankakan	Bamanankan
gb	gba	ga
	jiigbuu	jebara
kp	kpaan	seme
	kpɔɔnrɔ	bugɔli

Degelikalan: I be nin kuma seɓen Mɔnankakan na. (6)

1. Ga ce ka ni. 1. _____

2. Mɔɔ wolonwula. 2. _____

3. Jebara kelen. 3. _____
4. A ye na min. 4. _____
5. A ten sɔgɔra. 5. _____
6. Jiri ka surun. 6. _____
7. Musa ye sɛmɛ sɔrɔ. 7. _____
8. A nana tilema fɛ. 8. _____
9. Jigine binna. 9. _____
10. A taara sanga la. 10. _____
11. Kɛnɛ ka bon. 11. _____

Maana (6): Sirege ni wu Yatɔɔgbaha

Wu ya sɔɔ wu yatɔɔyɔ y'a shuun kpɛɛngɛ na wɛ. Ba niga ya mugi wɛ, w'a wu kpaan lɔ taha wu kapaɲa na, na gari ni yatɔɔyɔ yi ni sige ni. Wu bu she saha ni nɔpɛrɛɲɛ ni, w'a ka kɔn shan yi mu. Waga bu yi ta, w'a yi kɔri she dugo ki ni y'a she gba. Wu ya sɔɔ w'a yi kpuun wɛ. Wu yatɔɔyɔ yi ya ye gbɛɲɛɲɛ na wɛ, ga na sii peɛ peɛ shɛn. Wu funɲɔ ya wuu wu kpaan ki na tuun wa shishiin ni wɛ. Bani k'a wu teri wu yatɔɔyɔ yi nɔshaga ki na. Ba kpanga ya foro wɛ, w'a yi pɔ wu gba wu nime pu ni, na yawaara shaan yi tɔan wà. Yatɔɔgbaha fɔɔ nijemɛ wu nɛ Sirege wemu ya wu yatɔɔyɔ kemɛɛ ge.

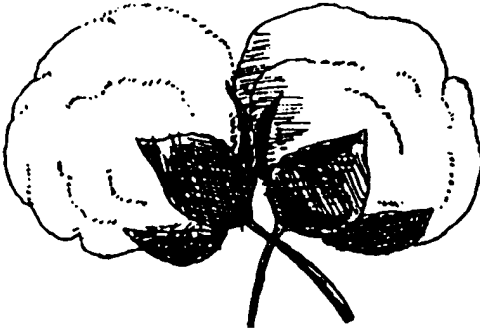
Ntalen: Kabee nigin ya já kabuugo shiga gba wɛ.

Ntalen: _____

Kalansen wolonwulanan (7)

x

xh

xɔɔɔ

xhupoo

O kalan be nin siginiden fila kan: x ani xh.

Siginidenw	Mijankakan	Bamanankan
x	xu	saya
	xɔɔɔ	kɔɔri
	xaara	sogo
xh	xhuu	she
	xhugo	ɲɔni

Kɔɔsili: Yelemali donna nin siginiden fila ninw seɓencogo la: «kw» kera «x» ye; «gw» kera «xh» ye.

Degelikalan: I be nin kuma seben Mijankakan na. (7)

1. Ba sara. 1. _____

2. Kɔɔri jɛla. 2. _____

3. She tɔɔla. 3. _____

4. A ye ŋɔni dasi. 4. _____

5. Sogo bana. 5. _____

6. Zana ka kamiw bɛ ka sa. 6. _____

7. An bɛ na misi sogo de dun bi. 7. _____

8. Sɛnɛ bana sisan. 8. _____

Maana (7): Xhupoo ni Xobanra

Xhupoo ni Xobanra l'a she sige jaari, a Kile wu ba wɔ, a kafɛɛɛ di pu ta, a p'i she jɛ xɔdige ka nɔhɔ ni tahaya ya funɔɔ ni. Lee di Xhucosɔnrɔɔ bɛ ta k'a jaari ki ya xaara ta wɛ. A kafɛɛɛ k'i kee bɛ ta, a ki bɛ di dii xɔdige ki na. Ba k'a nɔ jɛ na Xhupoo ja wɛ, a k'i xhuulo na jo: «Faabye Kile, nɛ wuu na mu ya sii we Xhupoo we yiri na pa ke sige ke ni. N'a da xha na xhɔ na dugo na se na nagoo bɛ mu.» Lee di Xobanra ta tige ki fugba ni. A lee di jo: «Xhupoo, ta nijaa na daan mɛ? Sadoɔɔ bɛ k'a fe na ma naha.»

A Xhupoo di jo: «Lee ya waha wɛ Xobanra. Sɔnrɔɔ ba xhɔ nɛ ni tuun wemu ni, Sadoɔɔ na kee co na se ki wo nagoo pu mu-i?» A Sɔnrɔɔ di gɔn yiri, na bara toro, ki ya Xhupoo co nige wɛ. Lee l'a Xhupoo shɔ Sɔnrɔɔ na kee caɔa.

Ntalen: Kile bu ji, pu bɛeri p'a keye tɛri pu gbahaa na.

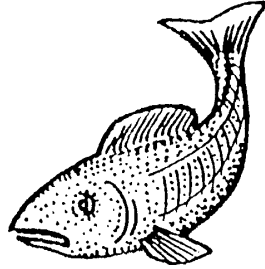
Ntalen: _____

Kalansen seginan (8)

py fy ky wy

pya

fya

Siginiden minnu be fara ꞑɔɔn kan fila fila, ka je ka fɔ, ani u fɔli ka teli.

Siginidenw	Mijnankakan	Bamanankan
py	pya	den
	pyɛɛyɛ	sow
fy	fya	jɛɛɛ
	fyen	fiyentɔ
ky	kyɛɛgi	cenni
wy	wyii	wo
	wyɛɛ	furabulu

Kɔɔsili: Nin siginiden fila fila ninw la: «**y**» be sɔɔ «**i**», «**e**», «**ɛ**» ani «**a**» ꞑɛ fɛ.

Degelikalan: I be nin kuma seben Mijankakan na. (8)

1. Dumuni tipena. 1. _____
2. Den nana. 2. _____
3. A ye furabulu kelen tige. 3. _____
4. Fiyento binna. 4. _____
5. U ye jεge de tobi. 5. _____
6. Sance ye senekela ye. 6. _____
7. Sa donna dinge kono. 7. _____
8. Siranya b'a la. 8. _____
9. A ka tulowo datugura. 9. _____
10. A ye sene tipe. 10. _____

Maana (8):

Lokana

Zaᅇa ni wu kaafεε p'a she loho takaᅇa ni dugo ki ni. Loho k'a bi sii cogi shen, ga fyaa d'a jεhe ki ni. A p'i loho ki ka na caᅇa xɔ, loho ki ya ta ka xɔ we. P'a bi fyaa pu co pinne. Pu bu fya wa beeri co, p'a wee katige kegi. P'a bi sii fyaa ta fo na fyabigee ki luu na waa loho ki ni. Fyaa ni xaara beeri ti jε yaxaya, yi beeri y'a taan. Jliga beeri k'a mugi ge, sipya funᅇo jε wu kee ka ta xa. Fyaa ni xaara ya ja yaha na mo ba shinma jε we, bani yi kyeεgeme ya pen we.

Ntalen: Jlofaanga k'a dugo fyale xuli.

Ntalen: _____

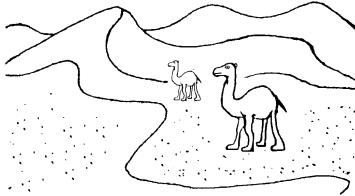
Kalansen kɔnɔntɔnnan (9)

anha

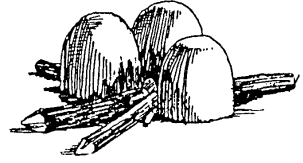
zanha

ɛnhɛ

gbazhenɛ

ɔnhɔ

kɔnhɔ

O kalan be nin daɓɛ saba kan: **anha**, **ɛnhɛ** ani **ɔnhɔ**.

Kɔɔsili: Nin daɓɛw be fɔ nun na o samalen do ni «n» ye «h» numan fe.

Daɓɛw	Mijankakan	Bamanankan
anha	zanha	sanji
	kanha	dugu
	ganhaa	jiw
ɛnhɛ	gbazhenɛ	cencɛn
	nifɛnhɛnɛ	fitinin
ɔnhɔ	kɔnhɔ	gakuru
	yafɔnhɔ	fɛntolilen

Degelikalan: I be nin kuma seɓen Mijankakan na. (9)

1. Sanji bonɓɛna. 1. _____

2. A fanɗa ka bon. 2. _____

3. Ala k'i kisi o ma. 3. _____

4. A taara u ka dugu la. 4. _____

5. Cencen bana. 5. _____

6. A ye fitinin ta. 6. _____

7. Bariko ḡmina. 7. _____

8. Fentolilen kasa be bo. 8. _____

9. A ka loḡmaw ka bon. 9. _____

10. Den ye neḡe jolokɔ tige. 10. _____

11. Gakuru cila. 11. _____

Maana (9): Zanhazhe ni wu Tahamanɔhɔmɔɔ Kusheere

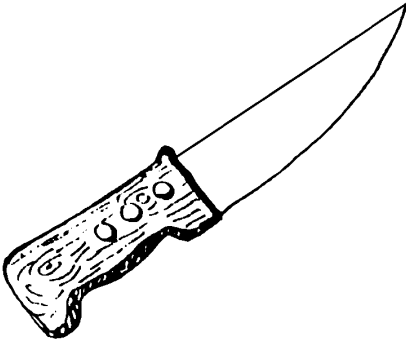
Pee bi ḡhe gbangban. Kanhapilee, ni fanhafee, ni samɔhɔɔ be ya pye pee sipyii pu ni. Na pee yaha pu na gaaji, a nahaja ka di yiri Kile-nɔhɔ ki na. A kee wo zanha k'i pu kpɔn fo na gbazhenhe tonhɔ pu faya ni. Kee caja k'a pye kanhama caja pu mu. Lee be na samɔhɔɔ pu bi samɔhɔɔ leni pu ni, fo na she pu pye p'a nɔ pu tashɛge ni.

Ntalen: Ma ba da penɛ tagi, m'a fenhe maye tagi.

Ntalen: _____

Kalansen tannan (10)

ηm

ηmuu

v

vanga

O kalan be nin siginiden fila kan: **ηm** ani **v**.

Siginidenw	Mijankakan	Bamanankan
ηm	ηmuu	murū
	kaηmii	bololanēge
v	vanga	kōyi = soli
	favoηɔ	finikura

Degelikalan: I be nin kuma seben Mijankakan na. (10)

1. Muru ce kafi. 1. _____
2. Binye y'a soɔɔ. 2. _____
3. Bololanēge karila. 3. _____
4. Sunɔɔ ganna'la. 4. _____

5. A den be sin min. 5. _____
6. Garanga b'a la. 6. _____
7. A ka fasa tigera. 7. _____
8. Dunnukala y'a kin. 8. _____
9. She koyi ka jan. 9. _____
10. A ye finikura don. 10. _____
11. Kisiba don. 11. _____
12. Nin ye sogo dunbaga ye. 12. _____

Maana (10): Fuvugo ni Jason

Fuvugo ni Jason wu bye goo ni. A Fuvugo di ba she Jason kereye ni. A pii faa wu pye na caņa ki wereņe. Ba yalige k'a pa ba we, a Jason sho wu pu yiri tige ki ncho ni. A p'i pu keye je, a Fuvugo di yiri na ma yalige ki mu: «Vuņi! Vuņi! Vuņi! Vuņi! ...!» A Jason di jo: «Napii! Ma ba ma talige ni de, ma ganha ba yamehee suu we. Kuri she ma keye yi je.» A Fuvugo di guri. Yani ki pa ge, a Jason di yalige ki beeri li.

Caņa ka, a Jason be di ba she Fuvugo kereye ni. Ba yalige k'a pa ba we, a Fuvugo di jo: «Jason, wu she wu keye yi je.» A Jason di she wu keye je, na ganhana sirani na ma: «Virico! Virico! Virico...!» A Fuvugo di jo: «Ee, napii! Kuri she ma keye yi je, y'a nroņo.» A Fuvugo be di wu yaha wa, na yalige ki beeri li.

Na da kee caņa ki na, a Fuvugo ni Jason wo goo wu gyeeęi.

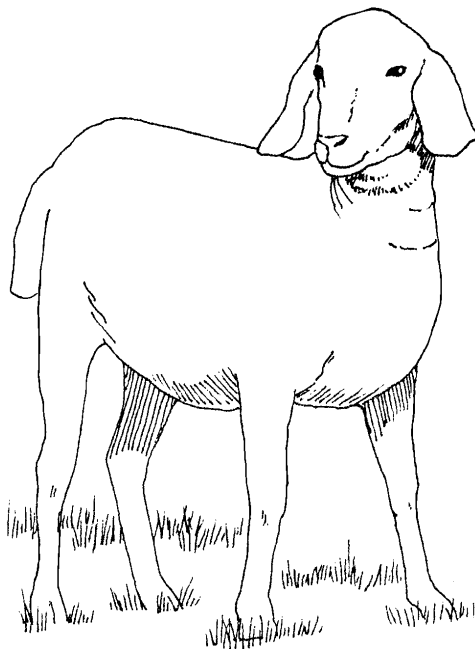
Ntalen: Sipya ya legi kalaa na we.

Ntalen: _____

Kalansen tan ni kelennan (11)

by

my

dubya

Siginiden minnu be fara ꞑꞑꞑꞑ kan fila fila, ka je ka fo, ani u foli man teli.

Siginidenw	Mijankakan	Bamanankan
by	dubya	saga
	kabyaa	kolonkisew
my	mye	mugu

Degelikalan: I be nin kuma seben Mijankakan na. (11)

1. Kabamugu bɔnna. 1. _____
2. A be senɛ de kɛla. 2. _____
3. A ye saga faga. 3. _____
4. A tun be sugu la. 4. _____
5. Nɛrɛmugu bɔnna. 5. _____
6. A ye nsiramugu feere. 6. _____
7. Kolonkisɛw t'a fɛ. 7. _____

Maana (11): Sipyikuuŋɔ

Xhuyo ni sipyikuuyo bɛeri yi jɛ nigin. Ba xhuyo ya sipya suu wu tɔɔɔ na wɛ, mu sipyikuuŋɔ jɛ ni ki labyɛnii ni. Sipyikuuŋɔ juwii l'a waha. Pii wa ma bye pu ni ba shuu jɛ wɛ, ma kafɛɛgɛ fùu pu tiinɔii na, na pu waagi. Xhuyo bu bye xuu wemu ni, p'i ya wu pwɔ wɛ, tanhaya baa fɔɔ ya já naari wà wɛ. Mu sipyikuuŋɔ be jɛ.

Jɛba w'a bɛɛgɛ myɛ ko, na wu ba shòo myɛɛ le pee ni wu pye mahaligee. A wu myɛ pu kan wu poro Yanama mu. A wee di ba she jé xhuyo ya ni na myɛ pu shan wo. Lee di ceɛkuuŋɔ ka ta ni Jɛba ni, a kee di jo: «Pati! Myɛ pe mu ya shan wo mɛ! Mu ya tanha dɛ! Nɛ da bi mu se, nɛ bi da mu ja fo xuuni.» A Jɛba di pya wu kpɔn ceɛgɛ ki kafila wu wuu na.

Ntalen: Kile bu ma tɔɔɔ kegi, w'a naarigana she ma na,
ga maye pyaa bu ki kegi, ma da da fuulo.

Ntalen: _____

Kalansen tan ni filanan (12)

Siginiden dɔw yeɛma cogo

Wale minnu be damine ni **p, t, k, ky, x, c, sh, f** ani s ye, olu be yeɛma ka ke **b, d, g, gy, xh, j, zh, v,** ani **z** ye ni «**ni**» dama bilala u je fe ka mɔgɔ, walima fen dɔ cogo jira.

Misali:	Mijankakan	Bamanankan
p - b	pe - nibeɛe	mɔlen
t - d	to - nidogo	binnen
k - g	kolo - niguuno	juguma
ky - gy	kyɛɛgi nigyeɛgene	cenlen
x - xh	xu - nixhugo	salen
c - j	co - nijonɔ	minelen
sh - zh	shan - nizhanga	binnen
f - v	foro - nivorogo	bɔlen
s - z	sira - niziraja	panlen

O cogo kelen na, nin walew ka nin siginidenw be yeɛma, ka keɛe ni walew kewaati ye.

Misali: W'a pe. - W'a beni. - Wu na ba be.
 W'a to. - W'a dun. - Wu na ba do.
 W'a xɔ. - W'a xhuu. - Wu na ba xhɔ.
 W'a shehe. - W'a zheheni. - Wu na ba zhehe.

Degelikalan: I be nin kuma seben Mijankakan na. (12)

1. Nten in mɔlen bana. 1. _____
2. Daga be wulila tasuma kan. 2. _____

3. Fali in binnern bε sira la. 3. _____
 4. Shew bεε satɔ don. 4. _____
 5. A ye wuluw la juguma ta. 5. _____
 6. Jɪnan in minelen kɔ, jakumanin sara. 6. _____
-
7. Foro binnern kɔ, a nana. 7. _____
 8. Ni Musa bε tɛmɛn, i b'a wele. 8. _____
 9. Jɛden in tipelen don. 9. _____
 10. A bɔtɔ filɛ i kɔrɔ. 10. _____
 11. Jɔfololen in de bɔnna. 11. _____
 12. She bε fanda la jigine jukɔrɔ. 12. _____

Maana (12): Sige Yanɓmuyɔ Tɔ

Sige yanɓmuyɔ yi bi tɔ wa le. Wa puga shen bu xhu, pu bεeri na she puyɛ pinne wà. A Shen nu di ba xhu, a pu bεeri di she Kotugoo ni Shaalaa jaha kɔn wà. Ba Shaalaa ya pa ma wε, na ba Kotugoo ta pu na birijεεye juuri, na doro pu ya yaaga jo wε. Ba p'a pa nɔ kanha ki ni wε, na jo na pee ya pa Kotugoo ta pu na zheheni biritahaya ni. Lee ya pye ge, a pu bεeri logoo di yìri, na beri na Kotugoo sige.

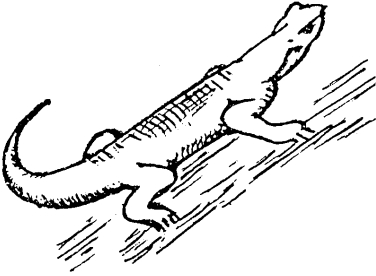
A Xɔbe di she Kotugoo sɔnmi na pu pye: «Yee bu bye yee di ya pa yi jogana cε wε, li da daan yee na-ε dε. Shaalaa ya she yee mεge kyεegi kanha ki ni.» Ba Kotugoo p'a pa dεɛɛ kanha ki na wε, a pu cii wu yogo shan le na: «Shen nu caxhugo, kee caɗa Shaalaa bi zheheni pu yε pu yε. Li bi je nakaara ni, yi karaa pu ganhaa ki wii.» Ba lee ya pye wε, a Shaalaa di ganhana pu jɔsεεye kilee di daga pu ganhaa tɔ. P'a pa lee ta lee da já bye we ge, a p'i baa na gari sige ni. A lee di tɔ wu kyεegi.

Ntalen: Jɪiileε yaa xhuli, ga juwiileε ya xhuli wε.

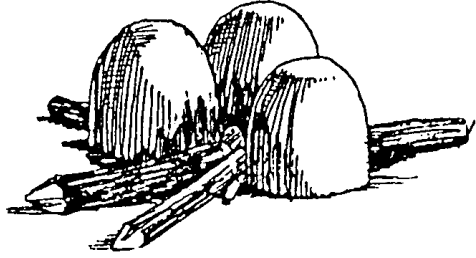
Ntalen: _____

Kalansen tan ni sabanan (13)

Dape nunnataw

kakɔn

kpɔnhɔɔ

Dape minnu be fɔ nun na Mɔpankakan na, «n» de be bila o dapɛw walima o kanɛw ka siginiden dafalen kini fe.

Kɔɔsili: Ni siginiden «h» be o dapɛw walima o kanɛw la, «n» be seben «h» numan fe.

Misali: kakɔn, saan, doguun, kpaan, kagaantɔngɔ, kpɔnhɔɔ, ganhaa, zanha, nifenhene

Kɔɔsili: Dape minnu be seben ni n, m, ɲ, ŋ, ani ŋm ye, o kanɛw ka siginiden dafalen tɛ «n» ta, ali k'a sɔɔ u be fɔ nun na.

Misali: muna, ŋmuu, ɲɔ, ɲaha, fadenɛ, yenɛ, cirime, gaja

Degelikalan: I be nin kuma seben Mɔpankakan na. (13)

1. bubagaton _____
2. sanji _____
3. masake _____
4. sabara _____
5. tiga _____

6. sula _____
7. kalo _____
8. falatɔ _____
9. misinɔɔ _____
10. furalan _____
11. kerekete _____
12. kabanɔɔ _____

Maana (13): Fanhafɔɔ Dubya ni wu Pɔɔ

Caɔa ka, fanhafɔɔ Dubyapɔɔɔɔ ni wu Pɔɔ l'a nakaara suri. A Pɔɔ l'i jo: «Dubya, nɛ pɔɔ mu na, nɛ kaa ya dan fanhafɔɔ wu ni.» A Dubya wu jo: «Pɔɔ! Kafineye mu ya jo mɛ, nɛ pɔɔ mu na.» A Pɔɔ l'i jo sanha na: «Ni li wa lere, fanhafɔɔ wu ba diin nijaa, wù beeri pu she so wo wu sɛɛɛ ki na.»

Ba fanhafɔɔ w'a pa foro tiin wɛ, a Dubya di nɔ, na so wo sɛɛɛ ki na. A p'i tee pɔ laha wà, a Dubya wu doro sinne wu tàan. A Pɔɔ l'i be di yiri na dugi sɛɛɛ ki na, na ganhana zhaa da soni. A pii publiin lɔ na li kpɔn, a li baa foro. A Dubya wu yiri taha li na. Ba Pɔɔ l'a she yere wɛ, a Dubya wu nɔ na jo: «Najii! Dii nɛ d'a mu pye wɛ?» A p'i dun.

Lee l'a Dubya ni Pɔɔ pye pu ya beni wɛ.

Ntalen: Kile kayaana ya pɔɔ sipya wuu na.

Ntalen: _____

Kalansen tan ni naaninan (14)

Kalanje yere kalanni

N'a sɔɔla ko aw ye nin kalan bɛɛ kɛ kopuma fo k'u ban, aw ka kan ka se ka nin kɔɔfɔw kalan aw yere ye.

N'aw bɛ tugu kalan na, aw bena kɛ kalankelapumanw ye. Minnu bɛ Mijankakan gafew di aw ma, a ye dɔw jini olu fe ka kalan. Kalankelapuman, o bɛ kalan kɛ n'a jɛw ye, a t'a kɛ n'a da ye.

Maana (14A): Kunɔɔ ni Jason

Caɔa ka, Jason ya nɔ Kunɔɔ na na jo: «Zhaanra were tayaaga ni nɛ pa, p'a jo na ti nidaanra wa mu mu.» A Kunɔɔ di wu jɔ shɔ na: «Kapii dɛ! Ne wo were ti ya gaan sipyii bɛeri mu wɛ. Bani ma bu shii, n'a da j'a na wuuro ti shɔ ma na nige wɛ. Ba w'a yee jo wɛ, a Jason di jo: «N'a da zhii wɛ.»

A Kunɔɔ di were ti yaa, na xuu wa kɔn Jason tikunɔɔ ni, na were ti le wà. Jason fungaa d'a pɛɛ, wu jɔsanga bɛ d'a pɛ. Ba yeye taanri ya toro wɛ, a wu she sige yanmuyɔ yiri pinne, na yi pye: «Nɛ wu jɛ yee fanhafɔɔ nime. Lee bu bye lee ya taan wemu ni wɛ, wufɔɔ wu foro wù zhaanra le.» A Suu ni Cenri di jo: «Lee wa da da nɔ wèe na-ɛ sa, Xɔbe ni Kaafa na zii mu jii wolo wèe ni.» Ba Xɔbe ya foro wɛ, a Jason di wu co wu juweɛɛ na, na wu wá. A wu she do na wu sereɛ kegi.

A Kaafa, ni Cenri, ni Suu, a yi bɛeri di sii fya. Jason ya ta da lee na wɛ, a wu gari Kunɔɔ bɛ feni na she jo: «Kunɔɔ, muye w'a kori. Wù wùye taanna wii, bani fanha n'a zhaa.» Ba p'a zhaanra ti le wɛ, a Kunɔɔ di keɛɛ taha were ti xuu wu na, na ti kile wolo. A k'i xho na Jason fige lɔ wu kanige keɛɛ ke na, na wu seri. A Jason di figifigi fugba wu ni, na ba do caa lɔho ni. Lee ya pye ge, a wu jo: «Fɛɛɛ wa naha dɛ! N'a da voro da se xuu wa shishiin ni nige wɛ.»

Lee l'a Jason pye lɔho yaaga.

Maana (14B): Vende wu ni Kujakanha na

Musa w'a Seni yege na: Jaha mu d'a ja tapaa vende wu ni Kujakanha na we?

A Seni di jo: «Keree kiimu wèe ya ja vende wu ni tapaa Kujakanha na ge, kee je: Wèe ya yiri na kari pinnege kpeenge ki na, na she yere. A p'i ba ni jegée ni, na ba ganhana ki kpuun, na ki xonhoni. Ba jeri ya pye we, a dodogbuun di ba, na ba ganhana ki kpuun, na ki xonhoni. A lozuu di ba, na ba ganhana marifanya jii, na xonhoni. A kadoo di ba ni pu wo sipyitonnɔ li ni, na ba ganhana xonhoni. A popoo di ba ni faangaa ni, na ba ganhana xonhoni. A nɔhɔpiire di she tafere paa. Wemu w'a pu beeri ja ge, a p'i ba yanmuyɔ kan weefoo mu. A vende wu xho. A wèe di ba deeye ni.»

Kunceli

Aw nice! Sisan koni, aw be se ka kalan ke. Aw ye baarakeminen sɔɔ min be se k'aw demɛ k'aw ka siya ka Hadamadenya taabolo don kosebe, ani ka nege a no fe. Ani k'aw demɛ fana dipemogo minnu be an lamini na, ka olu fana ka kow don, sabu gafe caman na to ka bo Mijankakan na.

Aw ka sebenni fana dege. Sebenni ka gelen kosebe, nka n'aw tugura kalan ko, ka to ka kalan ke waati be la, o be aw demɛ ka aw ka sebennino jeya. N'aw y'a latige ka Mijankakankalan do ke, o la aw na dege sebennike la jona. Hali n'aw ka Mijankakan focogo ni Zebala ta te kelen ye, aw be se ka nin siginidenw ta, ka sebenni ke aw yere ka focogo la.

An b'a pini aw fe ko aw ka to ka batakiw seben ka ci jogon ma Mijankakan na. Aw ye min don aw ka yorow ka Hadamadenya taabolo la, aw ka olu seben.

Degelikalanw jefoli

Kalansen 1:

1. sika 2. lozo 3. fuu 4. puuro 5. cee 6. meere 7. jɔ
8. Dawuda je ná. 9. Eli ya li. 10. Koo l'a kolo.

Ntalen: Ni kogo ma ci, jebere te donyɔɔ sɔɔ.

Kalansen 2 nan:

1. Masa ya já ciire cee we. 2. We ná we ya dà Solo na we.
3. Wù nù wu yugi. 4. Nà w'a Isa nɔ. 5. Puga k'a ja, a wu ki yaa.
6. Musa ya puga ki shɔhɔ. 7. Wu to wu yiri w'a kari.
8. Ne ye kɔri ce we. 9. Sikaa pu kɔri yeege. 10. Yiri, m'a yere.

Maana (2): Ba, ni Wulu, ani Fali ka sugujɔ

Don dɔ, Ba ni Wulu ani Fali, taara sugu la. U natuma selen, u ko:
«An ka segin mɔbili la» Mɔbilitigi ko: «Aw bee ka fɔlɔ ka mɔbili
donsara di. Ba ko: « An ta, min mana se a jiginyɔɔ la, o tigi n'a ta
sara.» Mɔbilitigi ko: «Ayiwa! a ye don.»

U ye furancejan boli tuma min na, Fali ko ale be jigin. mɔbilitigi
jɔra k'a fɔ: «Na ni n'ka wari ye» Fali y'a ta bee sara. U tora ka taa,
ka furance dɔ boli, u sera Ba jiginyɔɔ la. Mɔbilitigi jɔra k'a fɔ: «I fana
k'i ka donsara di. Ba girinna, ka taa ni mɔbili donsara ye. Mɔbilitigi
ko: «Nin je be di?» Wulu y'a jaabi ko: «Ne ka fen te nin na, taa ne bila
n'ka dugu la.» Mɔbilitigi tara n'a ye, a selen wulu ka dugu la, a ye
Wulu mine k'a fɔ: «E kɔni te tila ne la.» Wulu ko: «Ne ko n'te i ka wari
di wa? Hun, a file! Bɔ ne kun na, ka ne ka wari tɔ segin ne ma»
Mɔbilitigi ko: «I jɔ n'ba d'i ma» Tuma min na wulu bɔra ka jɔ,
mɔbilitigi y'a wuli ka teme, a bolila.

Kabini o don ni Ba ye mɔbili mankan me, a be boli. A b'a miiri k'u
be na ka juru kani. Ni Wulu ye mɔbili ye, a be tugu a nɔ k'a fɔ: «N'ka
wari tɔ di! N'ka wari tɔ di!» ni Fali ye mɔbili ye, a be jɔ sira cemance
la, sabu a b'a dɔn ko mɔbilitigi ka juru te ale la.

Ntalen: Cɛkɔɔba diyaje ko de b'a bila boli la.

Kalansen 3 nan:

1. Sika shiire. 2. Cee shuun. 3. Shoo w'a shɔ. 4. Shalaa
w'a co. 5. Jijije na w'a shɔn. 6. Nu shii w'a lɔ. 7. W'a Zhege se.
8. Kuzho k'a ja. 9. W'a shazhira la co. 10. Funzhaga ki
wa wu na. 11. Shazhene l'a piin. 12. Zhiga k'a to.

Maana (3): Zipire n'a ka so: Zipire ka so ka bon tɔnena k'a cɛɛ, sabu a n'a ka masiri fɛn tun bɛ. so bilen cɛman y'a ye, a nana n'a ye kunu ka n'a jira a wolofa la. Zipire tɛ taa yɔɔ si n'a ni a ka muso Zire tɛ ɲɔɔn fɛ. A t'a fɛ hali ka joli kuru dɔ ye a ka so fari kan, n'i y'a ye tuma o tuma npalan dulolen don a la, finikolon folokofakalen be min dawolo la, kamalenbaya ka d'a ye, wa a benna a ma fana. O la mɔɔw labanna k'a wele Ziyɛ kamalenya tigi.

Ntalen: Tugu tuguli de be bunteni ku janya.

Kalansen 4 nan:

1. Kulo ni ne yiri taɲaa. 2. M'a pa ni suro ti ni ya? 3. Kafanɲa na w'a dugi. 4. Suro t'a wo. 5. Puga k'a to. 6. Niiye y'a piin. 7. Tiin k'a sogi. 8. Sinme p'a wo. 9. Kabee l'a tin.

Maana (4): Nin ye muso dɔ ye, a tɔɔ ko Naɲanɔ

A tun cɛkani i ko dolo. Naɲanɔ ko ale tɛ cɛ fɛ jolifɔn bɛ min na. Cɛ o cɛ ma na taa a nɔ fɛ, a bɛ dimɔɔ ci k'o tigi laje ni jolifɔn be o la. Jamana cɛw bɛɛ kelen kelen taara a nɔ, a banna u bɛɛ la ko jolifɔn bɛ u la. Naɲanɔ tun cɛkani dɛ, Nka cɛ tun t'a fɛ. A tora ten, ka to ten, fo don dɔ, Minijan nana a yere yeɛma ka kɛ cɛɲuman dɔ ye, ka taa a nɔ fɛ. Naɲanɔ ye dimɔɔ ci ka taa a farikolo file. Dimɔɔ nan'a fɔ Naɲanɔ ye ko nin cɛ kani, ko jolifɔn t'a la.

Muso y'a ka minenw laben, ka taa ni cɛ ye. U tora ka taa, ka taa fo kungoɲan na. Naɲanɔ nan'a cɛ pininka ko: «Yala an kasurun aw ka dugu la wa?» Cɛ ye jiri dɔw jira, k'olu ka dugu be yen. U tora ka taa, ka taa, ka taa, U sera jiriw ma tuma min na, cɛ ko: «Ne muso, ne makɔɔ ne be taa jamataa kɛ ka na.» Muso sigilen a nana minijan belebele dɔ natɔ ye a ma, a kɔɔ ganna. A tora k'a fa n'a ba wele. Minijan ko: «Naɲanɔ, ne b'i kunun! E ye cɛ jumen ye ni jolifɔn t'a la?» Naɲanɔ kasira ka kasi. U ka wulu bolila ka taa fo kungo kɔɔ, ka taa minijan kun ci. Naɲanɔ nana so, ka furu cɛ were fɛ.

Kabini o don npogotigiw tɛ cɛw woloma tun jolifɔn kɔɔn.

Ntalen: Bakɔɔni tɛ surugu ka welenin dɔn, k'a ta.

Kalansen 5 nan:

1. Maa wu jaha k'a ɲ. 2. W'a keɲɛ taha wu na. 3. Laha na taan. 4. Jaha w'a bi ni wu ni. 5. Sipyii p'a ɲɛɛ. 6. W'a wu

shɛhɛlɛ. 7. Ki tɛhɛnɛ l'a tɔnɔ. 8. Shuun shuun tɛhɛ taanri w'a
bɔ. 9. Lɔhɔ k'a wo jɪnɛ na. 10. Maa p'a shɔhɔ nijaa.

Maana (5): Kóoro ni dugumagelenin ka teriya

Kóoro ni dugumagelenin tun be teriya la. U tun be yaala jɔɔɔn fe tuma bæ. U ka yaala in tun be kɛ wuladaw de fe. Aw b'a dɔn ko Kóoro jɛ te tɛmɛ fen si kan dugukolo kan. A mana min ye, a b'o kunun. O sɔnjuguya be Kóoro la. Jaa o be Gelenin dusu jeni.

Don dɔ, Gelenin y'i kanto ko: «Kóoro, jogo kelen b'i la, o maji. E mana fen o fen ye duguma, fo e de k'o kunun. Ne b'a fi ye, n'i m'o dabila, don dɔ, i na to dɔ kununyɔɔ la dɛ!» Kóoro ko: «Bi kɔ, ne tena fen ta tun duguma k'a kunun.»

K'u to yaala la, don dɔ u taara bɔ denmisɛnw ka juru la, u kelenbe ka ntɔn minɛ ka don o juru la, k'o da sogow jɛ. Gelenin temɛna. Kóoro nana jɛ da o ntɔn kan dɔɔɔn k'a ta ka kunun. N'a b'a fe ka taa, juru b'a sama. A ko: «N'teri Gelenin, jɛ n'ma kana n'dɛmɛ yan dɛ!» Gelenin ko: «Ka t'i dɛmɛ mun ko la?» «Aa, ne tora yan dɛ!» «O balala i la wa? Yala ne m'a fi ye wa? I jija dɛ! Ne tɛ se k'i bɔ nin na. Ne tara so.» Kóoro ye ko bæ kɛ, a ma se k'a yɛɛ bɔ juru la. A ye Ala minɛ, k'i da yen.

Wuladanin nana se, denmisɛnw nan'u ka juru file. U nan'a sɔɔ Kóoro minɛna. U ye mankan boja ka to k'a fɔ: «An ka kungo diyara, kungo diyara...!» U ye Kóoro minɛ, k'a kun ci, k'a jeni, k'a tobi. Dugu jera, u ye jɔɔɔn laje a kun, k'a tila tila u ni jɔɔɔn cɛ.

Ne y'a sɔɔɔ yɔɔɔ min, ne y'a bila yen.

Ntalen: Jɪnikali kela tɛ fili.

Kalansen 6 nan:

1. Gba w'a jɔ. 2. Sipyii gbarishuun. 3. Jiigbuu nigin.
4. W'a shiga ki gba. 5. Wu gbaa l'a firi. 6. Tinne l'a gberɛ.
7. Musa ya kpaan ta. 8. Kpanga ki na w'a pa. 9. Kpuun l'a to.
10. Kpɔn ni w'a kari. 11. Kpɛɛngɛ k'a peɛ.

Maana (6): Sidiki n'a ka saga kulu: A t'a fe a ka sagaw ka si kenɛ ma sufɛ, ni dugu jera dɔɔɔn, a b'a ka jeleni d'a kamakun na ka taa ni sagaw ye kongo kɔnɔ n'a ye jiri sɔɔɔ baganw be min dun. A b'o dɔ tige k'o di sagaw ma. Ni minnɔɔɔ b'u la, a b'u dɛndɛ ka

taa kɔ kɔɔ ya sa k'u lamin. A tɛ sɔn k'u bugo. Sagaw tɛ tɛmɛn mugan kan, nka tɛjɛ na u ka bon bon. A tɛ jɛnɛ a ka jɛleni kɔ waati si la, sabu a b'a demɛ k'a ka sagaw labalo. Ni tilema dabɔra, a b'u siri a ka gata suma na ka fɛn jalanw d'u ma. Mɔgɔ don min bɛ saga kulu ladon kojuman.

Ntalen: Bolonkɔni den kelen tɛ se ka degu na min.

Kalansen 7 nan:

1. Sika w'a xu.
2. Xɔɔɔ t'a fiinɛ.
3. Xhuu w'a ciri.
4. Xhugo w'a tɔnha.
5. Xaara t'a xɔ.
6. Zana nuunɔɔ p'a xhuli.
7. Nu xaara wɛɛ da xha nijaa.
8. Faa w'a xɔ nime.

Maana (7): Donon ni Ntugan

Donon ni Ntugan tara kɔngɔ yaala, san nana fin, fiɛnɛ y'u sɔɔ, u taara don nkɔbesun dɔ jukɔɔ tu dɔw kɔɔ. O ya sɔɔ shemine wara fana yaalala a ma sogo sɔɔ. Fiɛnɛ y'a fana sɔɔ, a fana sin na nkɔbesun ma. A donna ye min kɛ ka Donon ye, a kulela k'a fɔ: «Ala nice, i ye nin Donon wele ne de kɔsɔn ka na n'a ye nin kɔngɔ kɔɔ. N'bɛ na jimili kɛ ka tila ka dɔ jun ka taa di n'denw ma.» O y'a sɔɔ Ntugan bɛ jiri sanfe. Ale ko: «Yala bi na diya wa? Surugu fana bolito don ka na yen.»

Donon ko: «Nin tɛ kogelen ye Ntugan. Ni wara tilala ne la tuma min na Surugu n'ale mine ka taa di a denw ma.» Wara panna ka wuli, ka boli ka tɛmɛ a ma Donon mine tun. O de y'a to Donon tilala wara la o don.

Ntalen: Ni san pɛrenna, bɛɛ de bɛ bolo da i kun na.

Kalansen 8 nan:

1. Yalige k'a kyɛɛgi.
2. Pya w'a pa.
3. Wɛɛɛ nigin w'a kɔn.
4. Fyɛn w'a to.
5. Fyaa p'a shɔhɔ.
6. Faapyɛ wu jɛ Saance.
7. Wɔ w'a jɛ wii ni.
8. Fyaara ti wa wu ni.
9. Wu juwii l'a tɔ.
10. W'a faa wu kyɛɛgi.

Maana (8): Mɔnni: Zanga n'a ka teriw taara kɔ mɔnyɔɔ la. Kɔ tun ka dun, nka jɛɛ caman tun b'a kɔɔ, u ye mɔnni kɛ tile kuruu ka sɔɔ u ma se kɔ yɔɔ bɛɛ la. U tun ye jɛɛ caman mine k'u ton. U ma na jɛɛ jɛɛ ta bolola u b'o kan kari. U tun ye jɛɛ caman

sɔɔ fo ka to ka fitininw segin ji la. Jεge ni sogo ye bεε lajelen fe fen dunta ye, u bεε ka di. Hadamaden ka miiriya ye, a ka nin kelen la dɔ dun don o don. Jεge ni sogo te se ka mara ka mεen i n'a fo ɔɔ, sabu u be cen joona.

Ntalen: Benkan de be kɔ ka jεge kɔgɔlen faga.

Kalansen 9 nan:

1. Zanha k'a pεε. 2. Wu fanha k'a pεhε. 3. Kile wu ma tánha lee na. 4. W'a kari pu kanha na. 5. Gbazhenhε k'a xɔ. 6. Nifenhεfenhεnε w'a ɔ. 7. Barigo w'a fεnhε. 8. Yafɔnhɔ nugo k'a foro. 9. Wu sukɔnhɔɔ k'a pεε. 10. Pya w'a tɔɔɔ shɔnhɔɔ yi kɔn. 11. Kpɔnhɔɔ k'a ja.

Maana (9): Zanziye n'a ka taamaɔgɔɔnw ka dugutaga: U tun ka ca. Nanigɔɔnw tun b'u la, faamala mɔgɔw ani kanagelenw b'u la, k'u to taama na, kabanɔgɔ dɔ labenna kɔɔn fe, o kabanɔgɔ sanji y'u gosi fo ka cencen seri u ka finiw kan. O don kera sεgen don ye u fe. O n'a ta o ta, kanagelenw y'u kanageleya fo k'u lase u taa yɔɔ la.

Ntalen: N'i be na ηunu da, i be fɔɔ k'i yεε da.

Kalansen 10 nan:

1. ηmuu l'a ɔɔ. 2. ηmaa l'a wu firi. 3. Kaηmii l'a kegi. 4. ηmunumɔ p'a shɔ wu ni. 5. Wu pya w'a ηmari. 6. ηmaηma wu wa wu ni. 7. Wu kavan w'a kɔn. 8. Fuvugo k'a wu ɔ. 9. Xhuvanga k'a tɔnɔ. 10. Favɔɔ w'a le. 11. Shɔɔ w'a wii. 12. Xaara ti xavɔ w'a we.

Maana (10): Dunnukala Ni Ntori

Dunnukala ni Ntori tun be baaraw ke damabɔ ye, don dɔ Dunnukala taara baara ke Ntori fe. U ye baara ke foro la fo ka tile gan. Dumuni nalen, Ntori ka muso y'u wele u ka na dumuni ke yiri kɔɔ. U y'u tεgew ko, Dunnukala wulila ka pεsin dumuni ma, «Wuun! Wuun! Wuun! Wuun! ...!» Ntori ko: «N'teri, n'i bena dumuni ke, ka na sanga kasi ke. Segin kɔ ka taa i tεge ko kura ye.» Dunnukala segin'a kɔ, Ntori ye dumuni bεε dun yan'a ka segin ka na.

Don dɔ Ntori fana taara baara ke Dunnukala fe. dumuni nalen, Dunnukala ko: «Ntori an ka taa an tegew ko.» Ntori taar'a tege ko a segintɔ ka pan pan «Wuriko! Wuriko! Wuriko!» Dunnukala ko: «E! n'teri segin kɔ ka taa i tegew ko, i y'u nɔɔ.»

Dunnukala fana ye dumuni beɛ dun ka Ntori to yen, k'a ta o don ka damabɔ la, Dunnukala ni Ntori farala.

Ntalen: Mɔɔ te kɔɔ kalan ma.

Kalansen 11 nan:

1. Bɛɛge mye p'a wo.
2. Faa w'a byi.
3. Dubya w'a gbo.
4. Wu bye caan ki na.
5. Nɛmye p'a wo.
6. W'a zhimye pu pɛɛ.
7. Kabyaa ɲɛ wu mu wɛ.

Maana (11): **Mɔɔɔjugu**

ŋɔni ni mɔɔɔjugu ye fen suguya kelen ye, ŋɔni be mɔɔɔ sɔɔ a sen na cogo min, mɔɔɔjugu be o cogo kelen na n'a ka baarakɛɔɔɔnw ye. Mɔɔɔjugu tulo ka gɛlen. U dɔw be i ko ɲinɛnw, u b'u ka sigiɔɔɔɔnw fyɛ, ka sɔɔ k'u walon. Ni ŋɔni be yɔɔ min na, n'o ma furan, samara te min fe o te se ka taama yen. Mɔɔɔjugu fana be ten.

Ŋɛba ye kaba mugu san k'a be na saɔɔ mugu dɔɔɔnin don o la ka ke beredege ye. A y'o mugu di a den Yanama ma. Ale nana don ŋɔni dɔw la min ke mugu bɔɔna. O ya sɔɔ musokɔɔba jugu dɔ ni Ŋɛba be ɔɔɔ fe. Ale ko: «Pati! I ye mugu de bɔɔ ten! I kumuna dɛ! Ni ne de tun y'i bange, ne tun na i sebe kɔɔ bugɔ.» Ŋɛba ye den bugɔ musokɔɔba ka kuma kɔɔɔ.

Ntalen: Ni Ala y'i sen kari, a be taamacogo jira i la;
nka n'i yere y'a kari, i na to ka ŋunuma.

Kalansen 12 nan:

1. Fenheɛ ki nibɛɛ k'a xɔ.
2. Shoo l'a gani na ki na.
3. Kafanɔ ki nidogo ki wa koo li ni.
4. Xhuu pu beeri p'a xhuli.
5. Poɔɔ ki niguuɔ w'a lɔ.
6. Kanifɔɔ ki niɔɔ na shazhene l'a xu.
7. Tege ki nizhanga na w'a pa.
8. Musa ba doru ma wu yiri.
9. Ŋii li nigyeɛgene li wa.
10. Wu nivorogo ki wa mɛ mu tãan.
11. Kalaga ki niziranɔ k'a wo.
12. Xhuu w'a zhaan kpuun li nɔɔ ni.

Maana (12): Kungo Sogow Ka Benkan

Kungo sogow tun ye benkan sigi sen kan. Saya ma na ke du min kɔɔ u be ɲɔɔn kafo yen. Waraninkalan ba na na sa, bee lajelen bilara Warabilenw ni Lew ɲe. Lew nato ye Warabilenw sɔɔ nsaban kunun na. U tementɔ ma fen fɔ. U selen dugu kɔɔ, u k'u ye Warabilenw ye u be yelela nsabantu la. Bee diminen labenna ka Warabilenw kɔɔ.

Sonsan taara Warabilenw ladɔnniya k'a f'u ye ko: «N'aw ma janto aw ka fɔtaw la, a da man di aw la de! Lew ye aw kumajugu fɔ dugu kɔɔ.» Tuma min Warabilenw sera dugu donda la n'u ka jeli ye, u y'a damine ka dɔnkili dɔ da ko: Waraninkala Ba sadon Lew bee kelen kelen tun be yele. N'aw ma da o la, a y'u niw laje aw kɔfe. O kelen, Lew tora k'u dagolo sama sama k'u niw datugu. U nan'a ye k'o te se ka ke, u bolila ka taa kungo kɔɔ. O kera sababu ye ka benkan tɔɔn.

Ntalen: ɲekɔɔ be sa, nka tulokɔɔ te sa.

Kalansen 13 nan:

1. doguun
2. zanha
3. saan
4. tanhaɲa
5. fun
6. kotunɔ
7. yeɲe
8. cirime
9. nujirime
10. kapeɲe
11. xhufunnaɲmaga
12. ɲahaɲa

Maana (13): Dugutigi Ka Saga N'a Ka Wulu

Don dɔ la dugutigi ka Saga balota n'a ka Wulu ye ɲɔɔn sɔɔ. Wulu ko: «Saga, ne ka fisa i ye, ne ko ka di an tigi ye.» Saga fana ko: «Wulu, i ye galon tige o ye, ne ka fisa i ye.» Wulu ko tugunin: «N'o don n'an tigi nana sigi bi, an be kelen kelen ka bo ke a ka golo kan.»

Saga ni Wulutigi bɔlen, a y'i sigi, Saga nana, ka bo ke golo kan. O y'o bo furan, Saga y'i d'a kɔɔ. Wulu fana wulila ka na yele golo kan ko a bena bo ke. O ye bere ke ka Wulu bugɔ, a bolito bɔra. Saga wulila ka tugu a kɔ. Wulu y'i jɔ, Saga selen y'a fɔ ko: «N'teri, ne ye mun fi ye?» U kelela.

O de kɔɔn Saga ni Wulu te ben.

Ntalen: Ala ka ko dilalen ka fisa ni mɔɔ ta ye.

Kalansen 14 nan:

Maana (14A): Sirakɔɔma ani Ntori

Don dɔ la Ntori sera Sirakɔɔma fɛ k'a f'a ye ko: «Ne nana sijeta fura jini, a fɔra k'a puman b'i bolo.» Sirakɔɔma y'a jabi ko: «Siga t'o la! Nga ne ka fura tɛ di mɔɔ bɛɛ ma sabu n'i nana geleya ne te na se k'a mine i la tugun.» O kuma fɔlen, Ntori ko: «Ne tena geleya.»

Sirakɔɔma ye fura laben, a ye Ntori kɔ fankelen sen ka fura don yen. K'a sɔɔ Ntori kuncɛbaya n'a ka wasoya kabon. Kalo saba temenen, a ye kungo sogow bɛɛ ke jɔɔɔn kan k'a f'u ye: «Sisan ne kera aw ka jemɔɔ ye. N'o ma diya min ye o tigi ka bɔ yan, an na sipen ta.» Sama ni Waraba ko: «An kɛlekun tɛ n'i ye sabu, Sonsan ni Minen n'i jɛ bɔ an na.» Sonsan selen Ntori y'a mine a tulo ma k'a fili duguma ni barika ye. A taara bin a kɔ kan k'a solo kari.

Minen, ni Waraba, ni Sama sirana kosebɛ. Ayiwa, Ntori ma dan o ma, a y'i jɛsin Sirakɔɔma ma k'a f'a ye ko: «Sirakɔɔma, e de tora sisan. An ka taa. An ka jɔɔɔn fanga si file sabu ne be jemɔɔɔya de jini.» U ye sijenta damine, Sirakɔɔma y'a bolo bila fura donyɔɔ la k'a bɔ. O kɔfɛ a ye Ntori ta a kinin sen ma k'a fili ni barika ye Ntori ye munumunu caman ke san fɛ ka tila ka na bin a kɔ kan ji la. O kelen, a ko: «Hɛɛ bɛ yan dɛ!. Ne tɛ na bɔ yan ka taa yɔɔ were.»

O de y'a to Ntori kera jilafen ye.

Maana (14B): Vende don Kucala

Musa ye Seni jininka ko: I ye mun de ye kunun vende la Kucala?

Seni ko: «Ne ye ko minnu ye kunun Kucala vende la, olu file: Anw wulila ka taa fɛɛrekɛnɛ kan, ka taa an jɔ. U nana ni bala ye ka to k'a fɔ, ni k'a dɔn. Dɔɔnin kera jɔɔɔ fɔlikelaw nana, ka to k'a fɔ, ni k'a dɔn. Donsow nana, ka to ka marifaw ci ni ka dɔnke. Kaadɔw nana n'u ka mɔɔɔjan ye, ka to ka dɔnke. Bɔbɔw nana ni filew ye ka to ka dɔnke. Denmisɛnw taara jɔɔɔndan boli kɛ. Min y'u bɛɛ dan u ye fɛn dɔw di ale ma. Vende banna. Anw nana so.»

Kalanfaw nin ye Kalansen filanan (2) dafalan ye

Daje minnu ye kelen ye ni kan de be u korɔ jeya an ye, minnu sebennen be ni gafe in kɔnɔ, an ye jɛjiralan dɔw di ni olu bee ye, ka u korɔw sebe u jɛ fe bamanankan na.

Nana wo da wu beeri w'a kyeeɗi.	Nana ka sorɔ bee tiyena.
da: Ma bu she nɔ mɛ, m'a da wà.	N'i sera yan, i be dan yen.
N'a da ba she Kujakanha na.	Ne be na taa Kucala.
dà: Wu bu juunɔ, wu na dà	N'a keneyara, a be da
Musa na.	Musa la.
ja: She kajiige ki ja .	Taa dɔgɔ ci.
já: Wu ya já yiri we.	A te se ka wuli.
je: Shata sanha wu keye je we.	Shata m'a tɛge ko folɔ.
jé: Lɔhɔ k'a jé puga ki ni.	Ji donna so kɔnɔ.
jo: Ne jo kanha ni wu ni.	Ne kuman'a fe ka sege.
jó: Jó w'a pa we? (Jɔgɔ w'a pa we?)	Jɔn de nana?
ju: Fi w'a xhuu wu ju .	Miniya ye she kunu.
jù: She jù wu lo pa.	Taa ju ta ka na.
faɗa: W'a sinne faɗa ki juunɔ ni.	A dara kaburu kan.
fàɗa: Wu fàɗa k'a sheengi.	A ka fini farala
fo: Xhuu w'a fo , na jɛri xuu watii ni.	Siye yelemena yɔrɔ were.
W'a kari fo Kujakanha na.	A taara fo Kucala.
fò: Wu sanha fò pye we.	A ma foli ke folɔ.
fɔ: She ma puga fɔ wu yiri pa.	Taa i ka sotigi weele ka na.
foo: Arajo foo li jɛ ne na.	Arajo juru be ne la.

foro: Shen nigin w'a fenhε foro .	Mɔgɔ kelen de bɔra fɔɔ.
fòro: Shiin taanri w'a fòro nime.	Mɔgɔ saba de be bɔla sisan.
fɔ: Ne da she fɔ nɔhɔle wu ni tapaa.	Ne fɔra cekɔrɔba kɔ kunu.
fɓ: Pu sanha xhuu wu fɓ we. Lɔhɔ k'a fɓ toro.	U ma siye jeni fɔɔ. Ji woyola ka temε.
fɔ: She na ki fɔ .	Taa tasuma fiye.
fuu: Tinne l'a fuu .	Jiri perena.
fúu: Shazhiga w'a fúu . Lɔhɔ k'a fúu .	A be kɔnɔ jenina. Ji be woyora.
fùu: Na w'a fùu .	A be tasuma fiyela.
fya: Pya w'a fya . Suro t'a fya .	Den sirana. To jila.
gba: Gba w'a to tapaa. Gba w'a ni fo na golo wo.	Ga bena kunu. Ba fala fo ka bɔn.
kaa: Le je kaa latii we. We ná we kaa ya xu we.	Nin te ko were ye. Nin ce in ka fari
káa: Setu sanha fùu ki káa we.	Setu ma woso jira fɔɔ.
kàa: Sipya ya yaa wu kàa Kile na we.	Mɔgɔ makan ka kale Ala la.
kɔri: Kafanɔ ki kɔri pa.	Fali gen ka na.
kóri: Ne pe jomɔ pe kóri ce we.	Ne te nin kuma kɔrɔ dɔn.
na: Solomani w'a jo na mu wu she. Yalige ki taha tabali wu na .	Solomani k'i ka taa. Dumuni sigi tabali kan.
ná: Ná nigin w'a pa.	Cε kelen de nana.
nà: Nà w'a je wii li ni.	Buteni donna dije kɔnɔ.

namaa: Namaa shuun w'a pa.

Ce fila nana.

nàmaa: Nàmaa shuun w'a wu nɔ.

Buteni fila ya cin.

ni: Masa ni wu shɔ w'a pa.

Masa n'a ka muso nana.

Niiye shuun ni w'a pa.

A nana ni misi fila ye.

nɔ: Ne keɛe w'a da nɔ wu na we.

Ne bolo te s'a ma.

Miizoroo w'a pya wu nɔ.

Dugumene ye den cin.

nu: Masa nu w'a yá.

Masa ka ba ma kene.

nù: Nù w'a foro tege ki ni.

Misi bɔra foro la.

mee: Mee je dubya wu na we.

Juru te saga la.

Wu nu feni w'a mee suu.

A be kasi a ba kɔ.

ja: Xhuu wu sanha ja we.

Siyɛ ma ye fɔɔ.

Ja wu ya já tudunmɔ
shan nige we.

Ja te se ka ciden ta tuguni.

já: Pɔnɔ l'a já foro lɔhɔ ki ni.

Wulu ye nɔɔni ke ka bɔ ji la.

jà: Jà ki beeri sana waha we.

Bin beɛ ma ja fɔɔ.

ji: She lɔhɔ ka ji ma pa.

Taa ji dɔ fa ka na.

jí: Tɔrɔshi wu jí naha.

Tɔrɔsi mene yan.

jii: Kabee l'a jé wu jii ni.

Bolokɔni donna a jɛden na.

jii: Wu jii k'a jaɲa.

A jɛdenw bilelen don.

sinme: Sinme ya dan nige
wu ni we.

Dɔɔɔ ma d'a ye tugu.

sìnme: She sìnme pa taga wu tìre.

Taa tulu dɔ kɔ k'a mu.

sorogo: Were ti **sorogo** k'a wu
pye w'a tugi.
Mirikaan wu **sorogo**
k'a wu já.

sòrogo: Sige k'a **sòrogo**

sho: Kile w'a mu **sho** xu na.
Wu sanha moto **sho** we.

shoo: **Shoo** ñe nige wu mu we.

shòo: **Shòo** ki beeri k'a wo.

shoh: P'a ta xaaa ti **shoh** we.

shòh: Musa ya ta gbura ki **shòh** we. Musa ma kon sogo.

taan: Shiga ki bi ta **taan** we.

tàan: She ña ka shan kafaña ki **tàan**. Taa bin do bila fali koru.

tanha: Nijaa wo serege k'a
tanha toro.

tánha: Kile wu ma **tánha** kakuuno na. Ala k'i kisi kojugu ma.

tànha: Nù w'a wu tógó **tànha**.
W'a keñe **tànha** pya wu na. A ye bolo da den kan.

taha: Yi **taha** sanha, kònhò
wu yi logo.
Fùu w'a **taha**.

tañi: We pya we ya **tañi**.

tàñi: W'a ñii ki **tañi**.

Fura kunnaya ya fòkò.

Kelekele fariya ya kenye.

Kongo jenina.

Ala y'i kisi saya ma.
A ma moto san folo.

Daga t'a fe tugu.

Sajo bee bonna.

U ma sogo tobi.

Na tun madi.

Bi ka baga kumuna
ka teme.

Misi ya sen dasi.

A ye bolo da den kan.

Segi a kan, walasa
a k'a me.
A ye kuw de balabala.

Nin den in fasanna.

A ye ñe kanmi.

te: Te w'a wo. Le ya yaa na ne ni mu te waha we.	Te (dute) bɔnna. Nin makan ka ne ni e ce geleya.
té: Masafo w'a sii te nime caanya yi na.	Woso be caya fo ka teme ɔɔɔw la.
tè: Ali ya sii peɛ fo ne wu te.	Ali boɔena fo ka ne fili a ma.
tɛɛɛɛ(terɛɛɛ): W'a tɛɛɛɛ kanha na.	A ka surun so la.
t̄ɛɛɛɛ: Na wari wusama t̄ɛɛɛɛ.	N'ka wari tɔ kɔsegi.
tire: W'a bæge ki tire.	A ye kaba sin.
t̄ire: W'a sinme pu t̄ire xɔ.	A ye tulu mu ka ban.
to: Pya w'a to. She kuun wu to mii li na.	Den benna. Taa kɔɔɔ kisew don juru la.
tɔ: W'a kari tɔ faa na. She gbura ki tɔ.	A taara tɔn ci la. Taa kon datugu.
tuguro: Te tuguro te ya dugo na te xɔ we.	Nin doni magiri ka nin bɔ.
t̄uguro: T̄uguro na Msa wo yama p'a ɔɔ kɔn.	Masa ka bana daminena ni fɔɔɔ ye.
cee: She yogo ka cee. Tudun w'a kacerege ki cee.	Taa dɔnkili dɔ da. Numu ye jele dabɔ.
cè: Cèè shuun w'a pa.	Muso fila de nana.
cere: Wu nugunɔ k'a cere.	A kunbere tigera.
cére: Wu cére t'a weri.	A fari ganna.
cere: Xhuu w'a cere la shan. Cee wu cere l'a ja tapaa.	Siyɛ ye fan dɔ da. Muso ka filen cira kunu.
cèrè: Tanhaya y'a cèrè wu ni.	Samara ka dɔɔɔ a senma.

ciri: Xhuu w'a ciri taṇaa.	Siyε tɔrɔla kunu.
círi: Xaara ti ya ta círi wε. W'a tanhaṇa ki círi co.	Sogo ma labɔli kε. A ye samara sen bε (ni bolo ye).
cìri: Pya w'a cìri sanha.	Den ye tiso kε tuguni.
wa: Sipya wa w'a pa. Kafaṇa ki wa naha.	Mɔgɔ dɔ nana. Fali bε yan.
wà: Isa ṇε wà ya?	Isa bε yen wa?
wá: Pya w'a wari wu wá .	Den ye wari fili.
w'a: W'a li she.	A banna.
w'à: W'à se kanha ki ni.	An ka taa dugu kɔnɔ.
wee: Nù we w'a sinne mε ge, she wee co pa.	Misi nin dalen bε, taa ale mine ka na.
wèe: Wèe ya ta yee jo wε.	An ma o fɔ.
wu: Wu sanha ba wε.	A ma na fɔlɔ.
wù: Yi pa wù she li.	A ye na, an bε taa dumuni kε.
xhuu: Xhuu w'a xu.	Siyε sala.
xhùu: P'a xhùu pu shɔ xɔ.	Siyew sanna ka ban.
ya: Ma nu w'a pa ya ? Wu ya jo wε.	I ba nana wa? A ma kuma.
yá: Masa ṇuṇɔ k'a wu ya .	Masa kunkolo b'a dimi.
yaa: Fadeṇε k'a yaa ni wu ni.	Dulɔki ben'a ma.
yàa: Kile wa koṇɔ yàa . P'a moto wu yàa xɔ.	Ala ye diṇε da. U ye moto dila ka ban.
yiri: Musa w'a wu yiri .	Musa de ya wele.
yíri: Wu to wu yíri w'a kari.	A tar'a face fε.
yìri: Yìri laha we xuu we ni.	Wuli ka bɔ nin yɔrɔ la.

Gafe Kɔ̀nɔ̀kow

Ɔɛbila	1
Kumakanw sɛbɛnni Ɔɛci Mijankakan na	2
Kalanfaw nin ye Kalansen naninan (4) dafalan ye	2
Kalansen 1: Jemu ko min bɛ Bamanankan ni	
Mijankakan siginiw la	4
Kalansen 2 nan: Mijankakan dajɛ ko	6
Kalansen 3 nan: Siginiden sh ani zh.....	8
Kalansen 4 nan: Dɛnnaw kɛcogo	10
Kalansen 5 nan: Siginiden aha, ɛhɛ ani ɔhɔ	12
Kalansen 6 nan: Siginiden gb ani kp	14
Kalansen 7 nan: Siginiden x ani xh	16
Kalansen 8 nan: Siginiden py, wy, ky ani fy	18
Kalansen 9 nan: Siginiden anha, ɛnhɛ ani ɔnhɔ	20
Kalansen 10 nan: Siginiden ɲm ani v	22
Kalansen 11 nan: Siginiden by ani my	24
Kalansen 12 nan: Siginiden dɔw yeɛɛma cogo	26
Kalansen 13 nan: Dajɛ nunnataw	28
Kalansen 14 nan: Kalanje yɛɛ kalanni	30
Kuncɛli	31
Degelikalanw Ɔɛɔli	32
Kalanfaw nin ye Kalansen filanan (2) dafalan ye	40
Gafe Kɔ̀nɔ̀kow	46

